

SOCIALINIO DARBO PROFESIONALIZACIJA KAIP SĖKMINGOS SOCIALINĖS PABĖGĖLIŲ INTEGRACIJOS PRIELAIDA

Elvyra Acienė, Sonata Mačiulskytė, Marina Popova

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Šiame straipsnyje pristatomas socialinio darbo profesionalizacijos aspektas, atitinkantis naujus iššūkius pasaulio visuomenei, kuriuos kelia pabėgėlių migracija. Pabėgėlių problema Europos Sąjungoje pastaruoju metu tapo viena svarbių socialinių problemų. Dėl politinės situacijos Afrikoje, Pietų Europos šalys jau nebepajėgia suvaldyti pabėgėlių srautų. Šią problemą bando spręsti ES parlamentas. Lietuva turi būti pasirengusi padėti šią problemą spręsti. Šalis, kuri priima pabėgėlius, turi turėti ne tik teisinį šio proceso reglamentą, bet ir specialistų, kurie užtikrintų sėkmingą pabėgėlių adaptavimąsi. Straipsnio autorės, remdamosi empirinių tyrimų, kurie atlikti Lietuvoje 2011–2014 metais, rezultatais, atskleidžia pabėgėlių poreikių raišką ir socialinio darbo galimybes tenkinant tuos poreikius socialinių paslaugų kontekste Lietuvoje. Tai turimos patirties pristatymas. Šis straipsnis gali padėti įvertinti situaciją ir Lietuvos galimybes, kas laukia visuomenės padedant spręsti šiandienos pabėgėlių problemą Europos Sąjungoje. Kartu aptariamas dar vienas socialinio darbo profesijos identiteto aspektas, atskleidžiantis socialinio darbuotojo kompetencijų raišką besikeičiančioje visuomenėje, jo gebėjimą veikti neapibrėžtose situacijose.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: migracija, profesionalizacija, socialinio darbo identitetas, pabėgėlių poreikiai.

Abstract

This article presents the aspect of the social work professionalization which responds to the new challenges of a global society that is the refugee migration. The refugee problem in the European Union has recently become one of the important social problems. Due to the political situation in Africa South European countries are already unable to manage the daily flow of refugees. EU Parliament is trying to solve this problem. Lithuania has to be ready to solve this problem as well. The country which receives refugees not only has to have the legal regulation of this process, but also the professionals who could ensure the success of their adaptation. The authors, using different empirical research materials which were conducted in Lithuania in the years 2011–2014, reveal the depth of the needs and the possibilities of the social work services while implementing these needs in the context of social services in Lithuania. This is the presentation of the experience available. This article can help you to assess the situation and the opportunities that are ahead for the Lithuanian society when helping to solve the problem of today's refugees in the European Union. At the same time this article reveals one more aspect of the identity in the social work profession, revealing the depth of the social worker's competencies in a changing society and his ability to operate in unspecified situations.

KEY WORDS: migration, professionalization, social work identity, refugee needs.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v7i2.1106>

Įvadas

Šiame straipsnyje siekiama atskleisti iššūkius, kurie gali padėti socialinio darbo profesijai kaip dar vienas profesionalizacijos aspektas. Tai sėkmingos socialinės pabėgėlių integracijos proceso valdymas sprendžiant Europos pabėgėlių problemą. Kaip ir kiekviena profesija, socialinis darbas vystosi kaip atsakas į poreikį. Kai kalbame apie bet kurios veiklos tapimą profesija, turime omenyje profesionalizaciją. A. S. Chambon ir A. Irving (1999) teigia, kad socialinis darbas, kaip profesija, turi prisitaikyti prie kintančių visuomeninių ir kultūrinių sąlygų, taip užimdamas tam tikrą socialinę nišą. Šių pokyčių kultūrinis ir ekonominis poveikis verčia persvarstyti gerovės valstybės tikslus ir turinį. Kadangi modernusis socialinio darbo identitetas glaudžiai susijęs su gerovės sistemomis, privalu reaguoti į visus būsimus pokyčius.

Vienas iš aktualių socialinių ir ekonominių iššūkių, su kuriais šiandien susiduria Europos Sąjunga, kartu ir Lietuva, yra pabėgėlių klausimas. Dabartinėje mokslinėje literatūroje dėmesys skiriamas migracijos politikos socialiniams rodikliams ir teoriniam integracijos procesų aptarimui. D. C. Vaughan-Whitehead (2003) analizuoja Europos Sąjungos socialinės politikos reikšmingumą, užtikrinant laisvą asmenų judėjimą. Mokslininkai formuluoja išvadą, kad į migracijos procesą reikėtų žvelgti per socialinės integracijos prizmę. Tarptautinės migracijos organizacijos atstovė A. Sipavičienė (2006) tyrinėja vykstančius politinius, socialinius ir ekonominius pokyčius, kurie iš esmės veikia tarptautinės migracijos procesą. Autorė akcentuoja socialinių paslaugų infrastruktūros plėtojimo reikšmę. Nors pripažįstama, kad socialinė integracija yra reikšmingas veiksnys stiprinant migrantų gyvenimo kokybę, sistemingų tyrimų trūksta. Šio straipsnio autorės siekia atskleisti trečiųjų šalių piliečių socialinės integracijos prielaidas, įvertinti integracijos politikos principus ir susieti naudotinus rodiklius su socialiniu darbu.

Straipsnio objektas – socialinio darbo profesionalizacija pabėgėlių socialinės integracijos aspektu.

Straipsnio tikslas: atskleisti socialinio darbo profesijos svarbą socialinės pabėgėlių integracijos procese.

1. Socialinio darbo profesionalizacija: prielaidos ir apibrėžtys

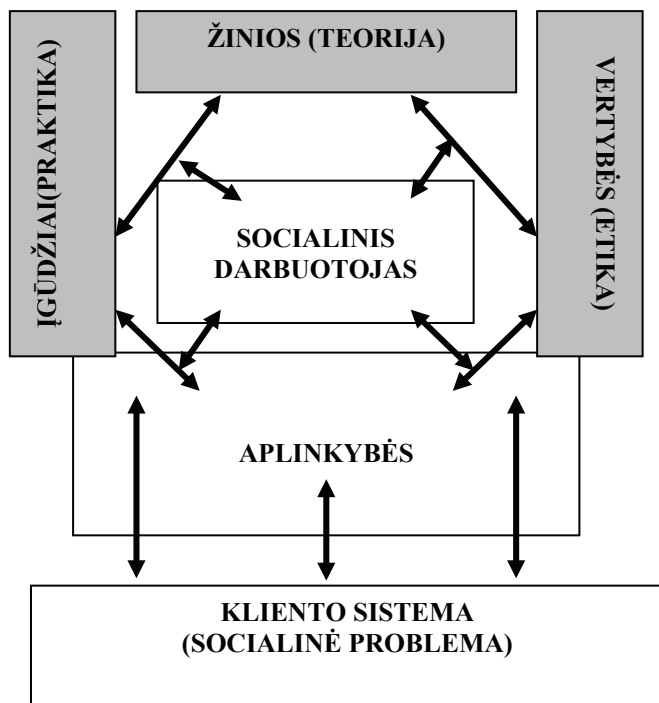
Socialiniam darbui Lietuvoje – kiek daugiau nei 20 metų. Pasaulinės socialinio darbo raidos kontekste tai labai trumpas laiko tarpas, bet labai reikšmingas

tiek šalies, tiek bendruoju socialinio darbo raidos požiūriu: šie 20 vystymosi metų pažymėti tokiais intensyviais kūrybiniais procesais, kokie niekada nestebėti Vakarų šalyse. Lietuvoje stebimas iš esmės vienalaikis visų trijų socialinio darbo sričių – praktikos, studijų ir mokslo – vystymasis, šiandien jau matome šio proceso rezultatus. Tai atskleidžia intensyvius naujos profesijos vystymosi procesus, viena vertus, nulemtus galimybės susipažinti su pasauline patirtimi, kita vertus, profesionalaus socialinio darbo poreikis visada viršija esamas galimybes ir tai dar labiau skatina vystymosi procesus. Didėjant socialinių problemų įvairovei ir mastui, be to, socialinėms problemoms globalėjant, tai tampa pagrindiniais visuomenių, ypač tų, kurioms trūksta patirties jas sprendžiant, iššūkiais. Šiame kontekste prasminga kalbėti apie socialinio darbo profesionalizaciją, kurios liudininkais šiandien esame.

Yra daug profesionalizacijos konceptų ir būdų, kaip šį procesą atskleisti. Bendruoju požiūriu profesionalizaciją galima suvokti kaip visumą veiksmų, kurie padeda naujai atsiradusiai veiklai įgyti profesijai būdingą struktūrą, profesijos statusą, pripažinimą darbo rinkoje ir visuomenėje, užimti aiškiai idenfikuojamą profesinę nišą, susikurti veiklos standartus, taip pat profesinį rengimą ir licencijavimą. Kita vertus, profesionalizacija apima istorinį procesą ir profesionalo prisitaikymą prie kintančių veiklos sąlygų bei reikalavimų (Hughes, 1985; Huberman, 1989; Corcuff, 2002; Paradeise, 2009; Jatkauskienė, Jatkauskas, 2010).

Sąvoka *profesija* daugiau ar mažiau apibūdina specializuotą darbą, tam tikrą specifinių žmogaus savybių ir jo veiklos charakteristikų atitikimą, priklausomybę aiškiai apibrėžtai aplinkai (institucijai), nuolatinę atliekamos veiklos raidą ir darbuotojų asmeninių savybių atsinaujinimą atliekamos veiklos kontekste. Profesija yra specifinė personalizuota ir institucionalizuota žmogaus veiklos rūšis (Laužackas, 2008, p. 25).

Socialinis darbas susideda iš nesuskaičiuojamų kasdienių veiklų, kurios, susijungusios į visumą, sudaro socialinio darbo praktiką. Kiekviena socialinio darbo veikla turi aiškią ir atkartojamą struktūrą bei pagrindinius ją sudarančius komponentus. Šioje vietoje tinka panaudoti A. Bagdono (2001) pasiūlytą ir jau klasikiniu tapusį sąveikos modelį, kuriame jis fiksuoja pagrindines socialinio darbo sudedamąsias dalis: socialinis darbuotojas (kartu su jo žiniomis, įgūdžiais ir vertybėmis), kliento sistema ir socialinis kontekstas, kuriame vyksta socialinio darbuotojo – kliento sąveika (žr. 1 pav.).

1 pav. Pagrindiniai socialinio darbo komponentai (Bagdonas, 2001)

Šis modelis patvirtina, kad socialinis darbas, kaip veikla, nėra laikinas ar viena-dienis reiškinys, nes sąveikos procesas vyksta sparčiai besikeičiančiomis socialinėmis sąlygomis. Kita vertus, socialinio darbo raida glaudžiai susijusi su socialinių intervencijų, siejamų su gerovės valstybės kūrimu, plėtra. Tiek socialinis darbas, tiek gerovės valstybė vystosi vienu metu, kurdami ir gerindami savo įgyvendinimo priemonės kintančiomis istorinėmis ir kultūrinėmis sąlygomis.

Migracijos procesą lemiantys veiksniai. Šiandien esame intensyvių pasaulinės migracijos procesų liudininkai. Migraciją lemia įvairūs procesai: tokie klasikiniai, kaip karai, sausras, badas, ir modernesni, kaip ekologinės katastrofos, darbo paieškos, laiko / erdvės susitraukimas. Apie pastaruosius kalba Z. Baumanas (2002).

Galima vadovautis Tarptautinių žodžių žodyno pateikiamu apibrėžimu: emigracija (lot. *emigratio* – išsikėlimas) – tai žmonių persikėlimas gyventi iš tėvynės į kitas valstybes dėl ekonominių, politinių, religinių priežasčių (Vaitkevičiūtė, 2007, cit. remiantis: Popova, 2011, p. 7). D. Kuzmickaitė (2004) *migracijos* sąvoką apibūdina kaip statiską vienakryptį judėjimą iš kilmės šalies į priimančiąją. Migracija yra sudėtingas, sunkiai apibūdinamas ir išmatuojamas procesas. Nors migracijos apibūdinimai nėra identiški, visuose apibrėžimuose skiriami du elementai: erdvė (vietos pakeitimas) ir laikas (išvykimas tam tikram laikui).

Kaip teigia, S. Vaitekūnas (2006, p. 310), „emigracijos ir imigracijos priežasčių nustatymas paprastai yra viena sudėtingiausių visų migracijų problemų. Be to, dažnai priežastys supainiojamos su tikslu, kurio siekiama naujojoje šalyje“. Dažnai migracija siejama su globalizacija. D. Held ir kt. (2002) pabrėžia, kad globalizacija – tai procesas, neturintis fiksuoto istorinio galutinio taško. Globalizacijos procesas yra labai įvairus, pasireiškiantis visose socialinės veiklos srityse: politinėje, teisinėje, ekonominėje. Anot Z. Baumano, globalizacija yra „nepermaldaujama pasaulio lemtis, negrįžtamas procesas, veikiantis mus visus vienodu mastu ir tokiu pačiu būdu“ (Ten pat, 2002, p. 7). Kadangi „globalizacijos fenomenas yra kur kas sudėtingesnis, negu atrodo iš pirmo žvilgsnio“ (Ten pat, 2002, p. 8), vieno tikslaus globalizacijos apibrėžimo nėra. Taigi *globalizacijos* sąvoka pirmiausia reiškia, kad socialinė, politinė ir ekonominė veikla peržengia sienas, kai įvykiai, sprendimai ir veikla viename pasaulio regione gali būti reikšmingi tolimų Žemės rutulio regionų individams ir bendruomenėms. Ji apima transregioninę ryšį, socialinės veiklos ir galios tinklų įtakos plitimą bei galimybę veikti per atstumą. Be to, didėjantis globalaus tarpusavio ryšio intensyvumas bei ekstensyvumas gali reikšti ir globalių sąveikų ar procesų pagreitinimą. Augantis globalios sąveikos ekstensyvumas, intensyvumas bei greitis gali būti susiję ir su didėjančiu globalaus bei lokalaus susimaišymu, kai toli vykstančių įvykių įtaka sustiprėja ir net visiškai lokalūs procesai gali turėti didžiules globalias pasekmes.

2. Migracijos teorijų apžvalga

Sociologinės ir politinės migracijos tyrimų tendencijas atitinka D. S. Massey (1998) sintetinė migracijos teorija. Makrolygmens požiūriu, sintetinė migracijos teorija tiria tarptautinės kapitalo rinkos ir migracijos tinklų paskirstymą, mikrolygmeniu – tarptautinių migrantų motyvacijos kaitos veiksnius.

M. Kritz (1992) migracijos sistemų teorija atskleidžia migracijos srautų ir pasikirų individų sąveikos procesus. Pirma, migracija yra individualių sprendimų rezultatas, priklausantis nuo tam tikrų struktūrinių veiksnių. Migracija čia apibrėžiama pasitelkus mikrostruktūros sampratą – tai pačių migrantų įsitikinimai, tinklai ir praktikos. Antra, migracija analizuojama kapitalo ir prekių judėjimo, politinių, globalinių, regioninių, ekonominių ir kultūrinių veiksnių kontekste. Šiuo atveju makrostruktūromis laikomi instituciniai veiksniai. Migracijos sistemų teorijos įžvalgos, kaip migracijos procesai, priklausantys nuo tarpvalstybinių geopolitinių ir kitų ryšių, gali virsti migraciją stimuluojančiais veiksniais, jos šiuo metu yra labai informatyvios ir tampa teorine prielaida apibrėžiant migracijos raidos perspektyvas.

N. Glick Schiller (1995) transnacionalinės migracijos koncepcijos paradigma remiasi nacionalinių valstybių silpnėjimo ir globalizacijos procesų samprata. Vokiečių sociologė N. Glick Schiller (1995) transnacionalinės migracijos sampratą konceptualizuoja *transmigranto* ir *transnacionalizamo* sąvokų kontekste. Mokslininkė kritiškai vertina klasikinius sociologinius migracijos tyrimus, nes migracijos teorijos kalba, kad paprastai visuomenė būna lokalizuota, išlaiko ryšius su lokaline kultūra tam tikroje teritorijoje, kurioje migrantai priversti asimiliuotis ir atsisakyti savo tapatybės. Transnacionalizmas siekia apibrėžti migrantų ar jų bendruomenių gyvenimo socialinės organizacijos formas.

Apžvelgtos migracijos teorijos yra teorinis pagrindas suprasti migracijos srautų veiksmus. D. Massey (1998) sintetinė migracijos teorija akcentuoja makroekonomikos lygmenį, kai migracijos srautų persiskirstymas priklauso nuo kapitalo judėjimo. M. Kritz (1992) migracijos sistemų teorijoje kalbama apie pastovius migracijos srautus, kuriuos lemia tam tikros valstybių grupės dėl savo istorinių ir politinių santykių. N. Glick Schiller (1995) transnacionalinės migracijos koncepcija susieja tikslo šalyje esantį migrantą ir kilmės šalyje likusią jo šeimą, namų ūkį, individui reikšmingą socialinį tinklą, bendruomenę. Lietuvai imigracija – naujas iššūkis, nes mūsų šalis visada pasižymėjo stipriu tautiniu tapatumu, todėl globalizacija šaliai tampa vis didesniu iššūkiu tiek demografiniu, tiek juridiniu, kultūriniu, politiniu, tiek ir socialiniu bei švietimo požiūriais. Imigracija kelia įstatyminius, darbo rinkos, kalbų ir kultūrų skirtumų, socialinės, psichologinės pagalbos, nelegalios migracijos ir kitus klausimus, kurie susiję su nacionalinės visuomenės ir imigrantų socialiniu saugumu Lietuvoje.

Šios teorijos padeda suprasti pasaulyje ir Lietuvoje vykstančius migracijos procesus, konceptualizuoja veiksmus, kurie formuoja tam tikrus migracijos tipus ir strategijas. Migracijos procesus teoriškai pasaulyje ir Lietuvoje tyrinėjo nemažai mokslininkų (S. Sassen [1991], D. S. Massey [1993], A. Maslauskaitė ir kt. [2007], A. Sipavičienė [2006]), tačiau universalios migracijos teorijos, kuri paaiškintų migracijos prigimtį ir veiksmus, nėra. Migracija dažniausiai traktuojama kaip ekonominis reiškinys, tad ir ją aiškinančios teorijos susitelkia tik ties ekonominiais veiksniais (Aidis ir kt., 2009; cit. remiantis: Popova, 2011). Pastaruoju metu, pasak A. Maslauskaitės ir kt. (2007), įvairuojant migracijai, plečiasi ir migracijos procesus aiškinančių teorijų ribos.

3. Migracijos teisinis reglamentavimas ES ir Lietuvoje

Pasak A. Cibulskajos (2012), kuri analizavo darbo migracijos situacijoje atsidūrusios šeimos socialinių problemų sprendimo galimybes socialinio darbo aspektu, šiandieninėje visuomenėje vykstantys migracijos pokyčiai gali būti paaiškinti

migracijos teorijomis, kuriose dominuoja ekonominė ir sociologinė migracijos teorijų prieigos. Imigracijos iššūkiai Lietuvai gali būti analizuojami įvertinant ekonominę, politinę, demografinę Lietuvos situaciją, socialinio saugumo, nelegalios migracijos aspektus.

Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių migracijos ir socialinės integracijos sąsajų analizė. Šiuolaikinėse migracijos studijose vis dažniau vartojamos *trečiųjų šalių piliečių migracijos* ir *socialinės integracijos* sąvokos. Jos plačiai vartojamos įvairiuose politikos dokumentuose ir teorinėse studijose. Tačiau mokslo literatūroje *trečiųjų šalių piliečių socialinės integracijos* sąvoka išsamiai nepaaiškinta, trūksta aiškaus apibrėžimo. Pabėgėlių integracija remiasi tiek ES, tiek Lietuvos teisinėmis prieigomis, kurios reglamentuoja migracijos politiką. Nuo 1999 m., kai Amsterdamo sutartimi Europos Bendrijai pirmą kartą leista priimti sprendimus dėl imigracijos, ES ir jos valstybės narės ėmė dėti bendros politikos, kuri padėtų spręsti įvairius imigracijos klausimus, pamatus.

2008 m. ES Komisija priėmė komunikatą migracijos klausimais, kuriuo siekta formuoti visuotinį požiūrį į migraciją ir didinti sąveiką, užtikrinti koordinavimą ir nuoseklumą. Skiriamos trys prioritetinės sritys: teisėta ekonominė migracija ir judumas, kova su neteisėta migracija, migracija ir vystymasis (COM(2008)611). Tais pačiais metais priimtas Tarybos sprendimas dėl Europos migracijos tinklo sukūrimo (2008/381/EB). Jo tikslas – patenkinti Bendrijos institucijų ir valstybių narių valdžios institucijų bei įstaigų informacijos apie migraciją ir prieglobstį poreikius, teikiant naujausią, objektyvią, patikimą ir palyginamą informaciją, taip siekiant prisidėti prie šios srities politikos Europos Sąjungoje kūrimo.

Lietuva, atkūrus nepriklausomybę, viena pirmųjų Vidurio ir Rytų Europoje priėmė migracijos procesus reglamentuojančius įstatymus bei kitus teisės aktus, sukūrė migracijos procesų valdymo sistemą, pradėjo rengti specialistus. Siekdamas prisidėti prie migracijos problemų sprendimo, ji iš karto aktyviai įsitraukė į tarptautinių organizacijų veiklą. 1991 m. Lietuvos atstovai dalyvavo Berlyno konferencijoje, kuri buvo skirta nelegalios migracijos prevencijos klausimams. 1992 m. balandį užmegzti pirmieji kontaktai su Jungtinių Tautų Vyrtausiojo pabėgėlių komisaro valdyba, kuri kartu su Skandinavijos valstybėmis 1993–1997 m. padėjo Lietuvai sukurti prieglobsčio procedūrą. Nuo 1993 m. Lietuva dalyvauja Tarptautinės migracijos organizacijos, kurios nare tapo 1998 m. lapkričio 23 d., veikloje.

1996 m. Lietuva pradėjo bendradarbiauti su Tarptautiniu migracijos politikos vystymo centru. Tapusi Europos Sąjungos nare, Lietuva vizų, migracijos, prieglobsčio ir laisvo asmenų judėjimo klausimus sprendžia kartu su visomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis.

2004 m. Lietuvos Respublikoje įsigaliojo naujas Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ (Žin., 2004, Nr. 73-2539; Žin., 2009, Nr. 93-3984).

2005 m. kovo 1 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl užsieniečių sveikatos draudimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 31-993).

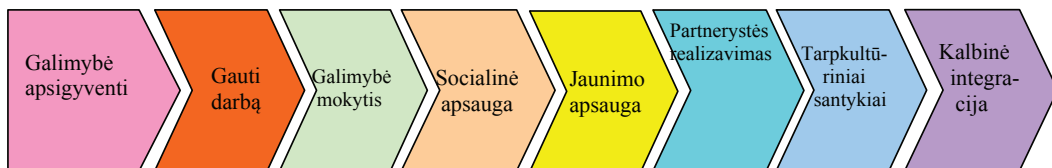
Stiprinant užsieniečių socialinę integraciją, 2007 m. ratifikuotas įsakymas „Dėl pragyvenimo Lietuvos Respublikoje lėšų dydžio, kuris gali būti laikomas pakankamu pragyventi Lietuvos Respublikoje, užsieniečiui, prašančiam išduoti leidimą gyventi Lietuvos Respublikoje, nustatymo“ (Žin., 2007, Nr. 15-570). 2009 m. ratifikuotas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009 m. įsakymas Nr. A1-500 „Dėl leidimo dirbti užsieniečiams išdavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2009, Nr. 98-4134). Šiame įsakyme išdėstyti punktai nustato naujus reikalavimus.

2009 m. gegužės 25 d. Europos Sąjungos šalių vyriausybių atstovai sutarė dėl vieningo standarto įvedant Europoje vadinamąją *mėlynąją kortą* (angl. *Blue Card*), kuri palengvintų kvalifikuotų darbininkų iš trečiųjų šalių įsidarbinimo sąlygas Europos Sąjungos šalyse. Priimta Europos Sąjungos Tarybos direktyva 2009/50/EB „Dėl trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo sąlygų siekiant dirbti aukštos kvalifikacijos darbą“. Apibendrinant, galima teigti, kad Lietuvos Respublika dalyvauja ES migracijos politikoje, atsižvelgdama į šalies interesus. Ypač aktualūs Lietuvai rengiami dokumentai, susiję su darbo migracija. Lietuvos migracijos strategija remiasi principu, kad imigracijos sąlygos neturi skatinti darbdavių naudoti pigios darbo jėgos iš trečiųjų šalių, kol lanksčiai neišnaudotos visos vietinės darbo jėgos panaudojimo galimybės. Nemažai dėmesio skiriama migrantų integracijos klausimams, tokiems kaip socialinis draudimas, švietimas, gyvenimo sąlygos. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ yra pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis migrantų socialinę integraciją ir adaptaciją Lietuvos visuomenėje.

4. Socialinio darbo praktikos ir sėkmingos socialinės integracijos modelių raiška Lietuvoje

Lietuva yra visavertė Europos Sąjungos narė, kurios sienos sudaro dalį ES išorinės sienos. Todėl Lietuvos imigracijos politika tampa neatskiriama ES prieglobsčio ir imigracijos politikos dalimi. Lietuvos Respublikos integracijos procesai vyksta, atsižvelgiant į nustatytus prioritetus. Šią politiką lemiantys „žaidėjai“ yra savivaldos ir investicijos. Tai apibendrintas vietos savivaldos institucijų norų

ir finansinių galimybių požiūris į integracijos procesą. Remiantis šiuo požiūriu, integracijos procesą galima taip apibrėžti:

Galimybė apsigyventi. Pripažinimas, kad trečiųjų šalių pilietis teisėtai gyvena Lietuvos Respublikoje, pagrindžia daugelį kitų jo, kaip asmens, teisių. Šalies praktikoje pastebimos dvi pagrindinės teisėto buvimo valstybėje formulės: 1. Leidimas laikinai gyventi LR. 2. Leidimas nuolat gyventi LR.

Leidimas laikinai gyventi gali būti išduodamas užsieniečiui, jeigu:

- jis išsaugojo teisę į Lietuvos Respublikos pilietybę (41 str.);
- tai yra šeimos susijungimo atvejis (43 str.);
- jis ketina dirbti (44 str.);
- jis ketina užsiimti teisėta veikla (45 str.);
- jis ketina mokytis (46 str.);
- yra nustatyta globa (rūpyba) (47 str.);
- jis yra ar buvo prekybos žmonėmis auka ir bendradarbiauja su ikiteisminio tyrimo įstaiga arba teismu, kovojant su prekyba žmonėmis ar su nusikaltimais, kurie susiję su prekyba žmonėmis (49 (1) str.);
- jis ketina atlikti mokslinius tyrimus (49(2) str.) (parengta remiantis: LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206, Žin. 2004, Nr. 73-2539).

Leidimas nuolat gyventi gali būti išduodamas užsieniečiui, jeigu:

- jis išsaugojo teisę į Lietuvos Respublikos pilietybę Pilietybės įstatymo nustatyta tvarka;
- jis yra lietuvių kilmės asmuo;
- jis atvyko gyventi į Lietuvos Respubliką kartu su Lietuvos Respublikos piliečiu kaip jo šeimos narys;
- jis neteko Lietuvos Respublikos pilietybės, tačiau gyvena Lietuvos Respublikoje;
- jis yra vaikas iki 18 metų, gimęs Lietuvos Respublikoje, ir jo tėvai ar vienas iš jų yra Lietuvos Respublikos piliečiai, kurių gyvenamoji vieta deklaruota Lietuvos Respublikoje, arba turi leidimą nuolat gyventi;

- jis yra vaikas iki 18 metų, gimęs ne Lietuvos Respublikoje, ir jo tėvai arba vienas iš jų yra Lietuvos Respublikos piliečiai, kurių gyvenamoji vieta deklaruota Lietuvos Respublikoje, arba turi leidimą nuolat gyventi;
- jis gavo pabėgėlio statusą Lietuvos Respublikoje;
- išlaikė Lietuvos Respublikos Konstitucijos pagrindų egzaminą Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka;
- jis pateikia teismo sprendimą, kuriuo nustatytas juridinis faktas, kad užsienietis gyveno Lietuvos Respublikoje iki 1993 m. liepos 1 d. ir šiuo metu gyvena Lietuvos Respublikoje (parengta remiantis: LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206, Žin., 2004, Nr. 73-2539).

Gauti darbą. Siekdamos įtraukti trečiųjų šalių piliečius į darbo rinką, integraciją įgyvendinančios institucijos tarpininkauja vykdant šias priemones: supažindina su darbo rinka, išsiaiškina jų galimybes, tobulina jų kvalifikaciją, sudaro galimybes pakeisti arba įgyti naują profesiją, informuoja ir prireikus padeda organizuoti savarankišką verslą, padeda įsidarbinti pagal darbo sutartis (Trečiųjų šalių piliečių informavimo ir konsultavimo apie viešųjų ir privačiųjų paslaugų teikimą galimybių plėtra, Nr. D4-653/EIF/2007/1/04/IP/7/26, parengta remiantis Nacionalinės regionų plėtros agentūros medžiaga „Trečiųjų šalių piliečių integracija Lietuvoje“). Įdarbinimo tarpininkavimo paslaugas nemokamai teikia Lietuvos darbo birža.

Užsieniečių įsidarbinimo reikalavimai. Kad verslo įmonės galėtų įdarbinti trečiųjų šalių piliečius, būtina atkreipti dėmesį į šiuos reikalavimus:

- Užsienietis gali įsidarbinti Lietuvos Respublikoje pagal darbo sutartį arba, jei jo nuolatinė darbo vieta yra užsienyje, gali būti atsiųstas laikinai dirbti į Lietuvos Respubliką.
- Darbdavys gali sudaryti darbo sutartį tik su užsieniečiu, turinčiu leidimą dirbti, išskyrus kai kuriuos įstatyme nurodytus atvejus.
- Užsieniečio darbo užmokestis negali būti mažesnis už tokį patį darbą dirbančio Lietuvos Respublikos gyventojo.
- Užsieniečio darbo santykius reglamentuoja Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, LR įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties ir Europos Sąjungos teisės aktai (Trečiųjų šalių piliečių integracija Lietuvoje, 2010).

Galimybės mokytis. Kiekvienam Lietuvos Respublikos piliečiui, užsieniečiui, turinčiam teisę nuolat gyventi ar laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje, valstybė garantuoja: 1) pradinį, pagrindinį ar vidurinį ugdymą; 2) specialiojo ugdymo, aukštesniųjų, aukštojo mokslo studijų arba profesinio mokymo, suteikiančio pirmąją kvalifikaciją, programų prieinamumą. Kiekvienam Lietuvos Respublikos piliečiui ir užsieniečiui, turinčiam teisę nuolat gyventi ir laikinai apsigyventi

Lietuvos Respublikoje, garantuojamas mokymas valstybine lietuvių kalba ir valstybinės lietuvių kalbos mokymas (Žin., 2001, Nr. 20-658; Žin. 2004, Nr. 69-2395).

Socialinė apsauga. Užsieniečiams, turintiems leidimą nuolat gyventi Lietuvoje, prieinamos visos nuolatiniais šalies gyventojams įstatymų nustatytos socialinės ir kitos garantijos: socialinė pašalpa, buto (individualaus gyvenamojo namo) šildymo išlaidų, išlaidų šaltam ir karštam vandeniui kompensacija, laidojimo pašalpa ir kita. Be to, nuolat Lietuvoje gyvenantys užsieniečiai turi teisę į paramą, skiriamą socialinei integracijai. Šiuo atveju socialinis darbas pagal jo koncepciją tiesiogiai susijęs su socialinėmis garantijomis ir socialine integracija. Socialinis darbas trečiųjų šalių piliečių teisių apsaugos sistemoje yra susijęs su prevencinių socialinių strategijų ir paslaugų migrantų grupėms bei bendruomenėms planavimu, apskaičiavimu, taikymu, vertinimu ir keitimu. Tai reiškia, kad socialinio darbo trečiųjų šalių piliečių socialinės integracijos valdymo srities sudėtinės dalys yra adaptacija, socialinės struktūros reprodukcija ir įtampos šalinimas (Bagdanavičius, 2005, p. 78). Vertinant šią nuostatą, reikia pastebėti, kad šiuo atveju socialiniam darbuotojui priskiriamas gana siauras konkrečių praktinių problemų, kurias įvardija pats klientas (trečiųjų šalių pilietis), sprendėjo vaidmuo. Trūksta subtilaus, egzistencinio, asmenybinio ryšio, vietoj to iškeliami objektyvūs ir lengvai išmatuojami tikslai, kurie ir turi būti pasiekti socialinio darbo kontakto procese. Pirmasis tokio socialinio darbo modelio apibrėžimas buvo nurodytas leidinyje „Task – Centered Casework“ (Reid ir Epstein [1972], cit. remiantis: Popova, 2011, p. 32). Taikydamas šį socialinio darbo modelį, socialinis darbuotojas sprendžia:

- problemas, kurias įvardija ir pripažįsta pats klientas;
- problemas, kurios gali būti išspręstos, pasinaudojant kitais nei socialinis darbuotojas socialinių paslaugų teikėjais;
- problemas, kurios gali būti tiksliai įvardytos;
- problemas, kurių kyla klientams siekiant pakeisti savo gyvenimą;
- problemas, kurių kyla dėl kliento „nepatenkintų poreikių“ (Reid ir Epstein, [1972], cit. remiantis: Popova, 2011, p. 32).

Žvelgiant į socialinį darbą globaliame žmogaus teisių kontekste, šitam darbui suteikiamas vienybės ir solidarumo jausmas, išlaikant dėmesį vietinėms perspektyvoms, sąlygoms ir poreikiams, formuojantiems sistemą, kurioje dirba socialiniai darbuotojai. Dalyvaujant trečiųjų šalių piliečių teisių pasaulio sistemoje, socialiniai darbuotojai užtikrina imigrantų integraciją.

Jaunimo apsauga. Nuo 2000 m. tautinių mažumų iš trečiųjų šalių vaikai, turintys ilgalaikį leidimą gyventi ES šalyse, naudojami tomis pat teisėmis kaip ir ES šalių piliečiai (žr. Europos Sąjungos tarybos direktyva, 2000/43/EC). Daug dėmesio skiriama užsieniečių vaikų švietimui. LR 2003 m. Švietimo įstatyme įteisinta

nuostata, kad Lietuvoje vienas svarbiausių švietimo principų yra lygios galimybės: švietimo sistema yra socialiai teisinga, ji užtikrina asmenų lygybę, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų; kiekvienam asmeniui ji laiduoja švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo ir pirmosios kvalifikacijos įgijimą bei sudaro sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują.

Vaikų laisvalaikio leidimo ir užimtumo kokybė yra socialiai reikšmingos sritys, kurios svarbios švietimo plėtrai bei jaunuolių pilietinei brandai. Vaikų ir jaunimo pagrindinės teisės bei užimtumo pagrindiniai principai nusakomi Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje, LR Vaiko teisių pagrindų ir apsaugos įstatyme, Lietuvos švietimo įstatyme, Lietuvos švietimo koncepcijoje, Neformalaus ugdymo įstatyme bei suaugusiųjų švietimo koncepcijoje. Papildomojo ugdymo sistema, jos struktūra, formos ir veiklos organizavimas nustatytas 1996 m. balandžio 25 d. Švietimo ir mokslo ministerijos kolegijos nutarimu Nr. 23, kuriuo patvirtinta *papildomojo ugdymo* samprata. Papildomajam ugdymui keliamas pagrindinis tikslas – sudaryti sąlygas kiekvienam moksleiviui patenkinti interesus, saviraiškos poreikius, plėtoti savo gabumus. Papildomasis ugdymas yra neatsiejama Lietuvos švietimo koncepcijos dalis, todėl pirmiausia remiasi bendraisiais jos principais: humaniškumu, demokratiškumu, diferencijavimu, integravimu, pastovumu, paslankumu. Papildoma veikla organizuojama laikantis bendrųjų švietimo sistemos principų. Ji reikšminga tiek, kiek yra prasminga pačiam vaikui ir tik jo paties laisvai pasirinkta (Popova, 2011).

Partnerystės realizavimas. Lietuvos Respublikoje viena iš socialinę partnerystę įgyvendinančių institucijų yra viešoji įstaiga „Nacionalinė regionų plėtros agentūra“, kuri rengia projektus, užtikrina nuoširdų ir veiksmingą bendravimą bei partnerystę tarp regioninių socialinių partnerių įvairiais imigrantų integracijos efektyvinimo bei tobulinimo klausimais, inicijuoja ir palaiko regioninius socialinės partnerystės tinklus. Agentūros veiklos prioritetas – regionų plėtra ir strateginis valdymas, smulkaus ir vidutinio verslo reikšmė Lietuvos darniam vystymuisi, žmoniškųjų išteklių ugdymas ir užimtumo skatinimas probleminiuose Lietuvos regionuose. Jos veiksmingumas priklauso nuo kompromiso, kuris gali užtikrinti, kad skirtingi interesai subordinuojami, siekiant bendrų partnerystės interesų. Dėl to būtinas socialinis dialogas, kas yra labai svarbi ir efektyvi priemonė sprendžiant socialinius visuomenės ginčus, kurie dažni valstybės socialinės ir ekonominės pertvarkos procese. Šis dialogas padeda mažinti įtampą tarp visuomenės sluoksnių (parengta remiantis Nacionalinės regionų plėtros agentūros medžiaga „Trečiųjų šalių piliečių integracija Lietuvoje“).

Dirbdami skirtingose politinėse ir socialinėse sistemose socialiniai partneriai gina migrantų, individualių ar kolektyvinių klientų, teises, bando reaguoti į jų po-

reikius. Suvokus, kaip darbo ir socialiniai konfliktai neigiamai veikia visuomenės bei imigrantų santykių vystymąsi, pradėta siekti pokyčių, ieškoti būdų, kaip būtų galima reguliuoti santykius tarp institucijų ir imigrantų (Kasiliauskas, 2006, p. 9). Taigi galima teigti, kad socialinė partnerystė yra viena iš socialinio darbo vaidmenų. Socialinio darbuotojo vaidmenį teikiant socialines paslaugas galima apibūdinti kaip metodinį tarpininkavimą tarp kliento ir socialinių institucijų, sprendžiant problemas. Šią metodinę tarpininkavimo veiklą socialinis darbuotojas atlieka dirbdamas skirtingo tipo institucijose ir su įvairiomis klientų grupėmis, todėl jo turinys yra skirtingas, tačiau pačios funkcijos sutampa (Žalimienė, 2003).

Socialinio partnerio funkcijos:

- organizacinių-administracinių sprendimų priėmimas;
- integracijos valdymo proceso informacinis-analitinis aprūpinimas;
- migrantų socialinio aprūpinimo ir apsaugos, darbo sąlygų, siekiant darbo efektyvumo, sukūrimo kontrolė;
- integracijos proceso planavimas ir kontrolė;
- socialinių paslaugų teikimo užtikrinimas.

Tarpkultūriniai santykiai. Lietuva, kaip ir kitos Europos šalys, yra įvairiakultūre valstybė, kur nuo amžių gyvena skirtingų kultūrų, religijų, papročių žmonės. Lietuvos valstybės vykdoma nacionaline politika siekiama padėti tautinėms mažumoms ir trečiųjų šalių piliečiams išsaugoti kultūrinį tapatumą ir savitumą. Vienas iš šešių pagrindinių ugdymo uždavinių Lietuvoje – sudaryti mokiniams sąlygas įgyti sociokultūrinio raštingumo pagrindus, padėti išsiugdyti asmeninę, socialinę, pažinimo bei kultūrinę kompetenciją, kuri būtina siekiant sėkmingai spręsti iškylančius asmeninio ir socialinio gyvenimo klausimus (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003, p. 8). Šiame kontekste sveikintinos visos idėjos ir projektai, kurie padeda susikalbėti ir bendrauti įvairiatautei visuomenei. Lietuvos valstybės politika numato prevencines diskriminacijos, netolerancijos ar neapykantos tautiniu, rasiniu, religijos, kalbos, kilmės ar kitu pagrindu priemones, ypatingą dėmesį skiria Lietuvos kultūrai būdingiems elementams išsaugoti ir puoselėti (Popova, 2011, p. 35).

Kalbinė integracija. Lietuvių kalbos kursai nemokamai organizuojami tik tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims. Lietuvoje įvairios kalbų mokyklos sudaro galimybę užsieniečiams už atitinkamą mokestį mokytis lietuvių kalbos. Užsieniečiams siūlomi įvairios trukmės ir intensyvumo lietuvių kalbos kursai bei lituanistinės studijos (Trečiųjų šalių piliečių informavimo (...) plėtra, Nr. D4-653/EIF/2007/1/04/IP/7/26).

Galima teigti, kad trečiųjų šalių piliečių sėkmingai socialinei integracijai reikšmingą įtaką turi skirtingų socialinio darbo vaidmenų derinimas. Skirtingų institucijų, užtikrinančių migrantų integraciją, darbuotojai atlieka socialinio darbo funk-

cijas, įgyvendindami socialinius projektus, ir taip užtikrina socialinį migrantų stabilumą. Socialinis darbas glaudžiai susijęs su trečiųjų šalių piliečių teisių apsauga ir įgyvendina socialinės partnerystės principą.

Išanalizavus situaciją Lietuvoje dėl trečiųjų šalių piliečių galima teigti, kad integracijos tikslas – savarankiškumas: vyriausybė siekia sudaryti trečiųjų šalių piliečiams sąlygas savarankiškai gyventi, turimas omenyje aprūpinimas būstu, darbu, švietimas, įtraukimas į socialinius tinklus, dalyvavimas visuomenės gyvenime. Lietuva neturi valstybinio lygio integracijos programų trečiųjų šalių piliečiams. Lietuvoje užsieniečiai vertinami kaip darbo jėga, reikalinga atsirandančiam trumpalaikiam trūkumui darbo rinkoje kompensuoti. Lietuvos imigracijos politikos gairėse numatyta, kad trečiųjų valstybių piliečiai, dalyvaujantys apykaitinėje migracijoje, neturi galimybės likti gyventi Lietuvoje, pasikeitus situacijai Lietuvos darbo rinkoje. Todėl leidimas dirbti užsieniečiui išduodamas jo darbo sutarties galiojimo laikui, bet ne ilgiau kaip iki 2 metų. Gairėse akcentuojamas apykaitinės ir laiku apribotos migracijos prioritetas. Jis pasirenkamas tam, kad imigracija būtų suderinama su galimu Lietuvos Respublikos piliečių grįžimu. Tokia nuostata yra ekonomiškai (mažesnės sąnaudos) ir kultūriškai suprantama bei logiška. Tačiau kartu ji riboja užsieniečių darbuotojų integracijos perspektyvas ir jų ateities planus (Sipavičienė, Jeršovas, 2010, p. 31). Todėl trečiųjų šalių piliečiai atsisako mokytis valstybinę kalbą ir investuoti į socialines garantijas. Migrantai vengia dalyvauti visuomeniniame gyvenime.

Kitas trečiųjų šalių piliečių integraciją stabdantis veiksnys susijęs su nepakankamai išplėtotą informacinę sistemą. Todėl trečiųjų šalių piliečiams trūksta informacijos apie teikiamą socialinę, psichologinę, teisinę pagalbą, užimtumo, šveitimo galimybes Lietuvoje. Lietuvoje veikia nemažai įstaigų, organizacijų, kurios gali teikti paslaugas trečiųjų šalių piliečiams, tačiau šios organizacijos neturi informacinės sistemos, kuri būtų skirta migrantams iš trečiųjų šalių (Trečiųjų šalių piliečių informavimo (...) plėtra, Nr. D4-653/EIF/2007/1/04/IP/7/26, parengta remiantis Nacionalinės regionų plėtros agentūros medžiaga „Trečiųjų šalių piliečių integracija Lietuvoje“). Reikėtų pabrėžti, kad Lietuvoje nėra institucijos, kuri būtų atsakinga už trečiųjų šalių piliečių integracijos koordinavimą. Siekiant įgyvendinti integracijos procesą būtina veiksminga sistema, kuri galėtų įtraukti įvairias vyriausybines ir nevyriausybines organizacijas. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas privačioms ne pelno siekiančioms institucijoms.

Aktyvi migrantų integracija paremta teisiniais aktais, kurie sudaro socialinių paslaugų, institucijų ir dalyvavimo visuomeniniame gyvenime sąlygas. Vyriausybės ir nevyriausybinių organizacijų turi skleisti informaciją apie integracijos programas, stengtis būti atviros ir prieinamos migrantams iš trečiųjų šalių. Kartu būtina daugiau dėmesio skirti migrantų integracijos klausimams, pabrėžiant socia-

linio darbo vaidmenį tarpininkavimo ir socialinės partnerystės srityse. Šiuo požiūriu socialinis darbas glaudžiai susiję su migrantų integracijos klausimais.

Siekiant patvirtinti šias teorines ir teises išvalgas, 2011 m. Klaipėdos universitete atliktas kokybinis tyrimas, padėjęs atskleisti, kaip socialinės integracijos ekspertai konstruoja ir vertina politikos priemonės bei įgyvendinimo principus, kaip subjektyviai interpretuoja migracinius sprendimus ir jų įtaką socialinei sričiai, kaip ekspertai suvokia bei aiškina trečiųjų šalių piliečių integracinius klausimus. Kaip kokybinio tyrimo instrumentas pasirinktas interviu metodas, kuris turėjo padėti ekspertams atskleisti trečiųjų šalių piliečių socialinės integracijos gaires, kartu atverti naują socialinio darbo profesionalizacijos raiškos erdvę. Individualiuose interviu dalyvavo 10 tyrimo dalyvių, kurie buvo atrenkami tikslingai, siekiant, kad tyrimo imtis apimtų įvairesnius tiriamo reiškinio atvejus. Kiekvienas respondentas atstovavo tam tikriems kriterijams, kurie orientuoti į tyrimo dalyvių veiklos pobūdį. Tai organizacijų, kurios dirba trečiųjų šalių piliečių integracijos ir teisių apsaugos srityje, atstovai (pirmas kriterijus), taip pat organizacijos, teikiančios tiesiogines socialinės integracijos paslaugas (antras kriterijus).

Pirmasis kriterijus:

- Pamaro vidurinės mokyklos lietuvių kalbos kursų mokytoja;
- Klaipėdos Armėnų bendrijos pirmininkas;
- Klaipėdos Rusijos Federacijos piliečių asociacijos pirmininkas;
- Klaipėdos miesto Baltarusių bendrijos pirmininkė;
- Klaipėdos Kinų bendrijos pirmininkė;
- Klaipėdos Ukrainiečių bendruomenės atstovas;
- Klaipėdos Azerbaidžaniečių bendruomenės pirmininkas;
- Klaipėdos Totorių bendruomenės atstovas.

Antrasis kriterijus:

- Migracijos tarnybos atstovas;
- Profsąjungos „Solidarumas“ atstovas;
- Klaipėdos apskrities ir miesto profsąjungos teisininkas.

Ekspertų apklausos duomenų analizė.

Problemos, susijusios su informacijos rinkimu. Svarbiausia problema, susijusi su informacijos rinkimu registruotų tautinių mažumų organizacijų sąrašo pagrindu, yra ta, kad šios organizacijos įkurtos Lietuvoje ilgai gyvenančių (ir paprastai Lietuvos pilietybę turinčių) tautinių mažumų atstovų reikalams, jos nekaupia duomenų apie veikloje dalyvaujančius trečiųjų šalių piliečius. Todėl jų suteikta informacija gali būti netiksli, o tam tikros su trečiųjų šalių piliečiais susijusios problemos neišryškėti bendrame tautinių mažumų problemų kontekste. Dauguma tautinių bendrijų organizacijų įsteigtos privačių asmenų namų adresais, nurodyti

kontaktiniai namų telefonai, nėra nuolat dirbančių ir galinčių suteikti informaciją darbuotojų, todėl su tokių organizacijų atstovais susisiekti sudėtinga.

Profesinės sąjungos centralizuotai nekaupia informacijos apie trečiųjų šalių piliečių įsitraukimą, jų pateikti duomenys netikslūs. Kadangi duomenų apie profesinių sąjungų veikloje dalyvaujančius trečiųjų šalių piliečius nekaupiama, sunku išskirti specifines jų problemas.

Interviu turinys susitelkė ties keturiomis kategorijomis:

1. Bendruomenių ir organizacijų veiklos ypatumai.
2. Problemos, su kuriomis susiduria į Lietuvą atvykstantys trečiųjų šalių piliečiai.
3. Trečiųjų šalių piliečių poreikiai.
4. Socialinės integracijos politikos priemonės, jų taikymas.

Bendruomenių ir organizacijų veiklos ypatumai. Keliamas probleminis klausimas, kaip trečiųjų šalių piliečių integracijos sistemos ekspertai vertina profesinės veiklos ypatumus, formuojant socialinės apsaugos gaires? Siekiant atsakyti į šį probleminį klausimą, atlikta interviu teksto kontentinė analizė. Ją atlikus, išskirtos dvi subkategorijos: organizavimosi būdas, teikiamos paslaugos.

- Organizavimosi būdas. Tautinių mažumų atstovai pripažįsta, kad organizacijos nėra pasirengusios efektyviai spręsti imigrantų problemų, nes neturi tam reikalingos bazės: negali pasiūlyti kalbos kursų, teikti juridinių paslaugų, daryti įtakos su migrantais susijusioms organizacijoms. Bendruomenės daugiausia užsiima kultūrine veikla (didelė gausiausių trečiųjų šalių imigrantų – rusų, ukrainiečių, baltarusių – bendruomenių įvairovė tiek specializacijos, tiek geografinė prasme, įvairių menų, švietimo, pagal profesijas, miestus), kaip pagrindinį tikslą deklaruoja etninės tapatybės išlaikymą. Jos siekia rūpintis etniniu švietimu.
- Teikiamos paslaugos. Trečiųjų šalių piliečiams bendruomenės daugiausia teikia tik informacinę pagalbą arba nukreipia į kitas įstaigas, kurios gali suteikti būtiną informaciją. Pagrindinė kreipimosi į visuomenines organizacijos priežastis – darbo paieškos, kurias apsunkina kalbos nemokėjimas, taip pat reikalingų dokumentų tvarkymo klausimai. Bendruomenė tokiu atveju gali pasiūlyti informacinę pagalbą – nukreipia į darbo biržą, valstybinės kalbos kursus.

Tačiau ekspertai pažymėjo, kad atvykusiems migrantams negali suteikti visų būtinų paslaugų, nes neturi reikiamų materialinių ir administracinių išteklių. Kaip didžiausią problemą Klaipėdos miesto Baltarusių bendrijos atstovė įvardija juridinių konsultacijų stoką: „Dažniausiai kreipiamasi dėl dokumentų tvarkymo klausimų. Tokiais atvejais organizacijos negali suteikti efektyvios pagalbos, nes neturi lėšų samdyti nuolat dirbančius teisininkus...“

Bendruomenės tokiu atveju gali pasiūlyti kreiptis į Klaipėdos miesto savivaldybės administraciją, kur teikiama nemokama pirminė teisinė pagalba.

Problemos, su kuriomis susiduria į Lietuvą atvykstantys trečiųjų šalių piliečiai. Siekiant atskleisti, su kokiomis problemomis susiduria trečiųjų šalių piliečiai Lietuvoje, ekspertų prašyta pateikti konkrečių pavyzdžių ir atskleisti minimų reiškinių priežastis. Atlikus tyrimo rezultatų analizę išskirtos dvi subkategorijos: problemos, susijusios su integracijos gairėmis; neigiamos patirties pavyzdžiai.

- Problemos, susijusios su integracijos gairėmis. Pasak Valstybinės kalbos centro atstovės, dažniausiai Ukrainos piliečiams, kurie ieško darbo ir užmezga ryšius su sutuoktinių giminėmis, kyla kalbos problemų: „Atvykę turintys išsilavinimą ir patirties tam tikros specialybės srityje Ukrainos piliečiai negali Lietuvoje susirasti kvalifikaciją atitinkančio darbo dėl reikalavimo mokėti valstybinę kalbą...“ Bendruomenės norėtų turėti galimybę organizuoti kursus. Šiuo metu norintieji lankyti valstybinės kalbos kursus nukreipiami į kitas organizuojančias institucijas, tačiau tai ne visada gelbsti, nes nėra kompensuojamų kursų. Klaipėdos rusų asociacijos atstovas taip pat minėjo įsidarbinimo problemas, susijusias su kalba. Kita problema susijusi su užsienio piliečių teise įsigyti žemės Lietuvoje, kuri yra ribojama. Dėl to trečiųjų šalių piliečiai praranda galimybę statyti arba įsigyti Lietuvoje nuosavą namą. Kaip didžiausias problemas Lietuvos azerbaidžaniečių bendrijos atstovas įvardijo tris su darbu susijusias tendencijas. Visų pirma tai valstybinės kalbos nemokėjimas, kuris trukdo susirasti darbą: „Azerbaidžaniečiai daugiausiai bendrauja rusakalbėje aplinkoje, todėl valstybinę kalbą išmokti jiems sunkiau.“ Antra, „darbo rinka Lietuvoje apskritai per maža, o darbuotojų paklausa menka“. Trečia, „menka darbo rinka lemia, kad nėra specifinės aukštos kvalifikacijos darbuotojų paklausos“, todėl atvykę Azerbaidžano piliečiai negali įsidarbinti pagal specialybę. Pasak migracijos tarnybos atstovės, kalbos barjeras aktualus ir Kinijos piliečiams: „Daugiausia kalba rusų kalba, seniau gyvenantys – lietuviškai, angliškai – mažai. Žemesnioji grandis – restoranų virėjai ir darbininkai – nekalba jokia kalba, išskyrus kinų, dėl to kyla problemų. Vertėjauti kviečiasi pažįstamus Lietuvoje gyvenančius kinus...“ Nors Lietuvos įstatymuose reglamentuojama trečiųjų šalių piliečių kalbinė integracija, visi ekspertai minėjo kalbos problemas įsidarbinant, nes darbdaviai negali priimti į darbą asmenų, kurie neturi labai gerų lietuvių kalbos įgūdžių. Su šia problema susiduriama ir ieškant specifinio darbo, kur geras kalbos mokėjimas nėra būtinybė. Kalbos problemų migrantai patiria ir tvarkydami dokumentus bei kasdienėse situacijose.

- Neigiamos patirties pavyzdžiai. Profsąjungos „Solidarumas“ duomenimis, pasitaiko atvejų, kai neišmokamas atlyginimas. Kaip didžiausią problemą, kuri susijusi su aptarnavimu viešosiose įstaigose, Klaipėdos totorių bendruomenės atstovas įvardijo leidimų gyventi išdavimo, pratęsimo tvarką ir terminus: „Dažnai migracijos tarnybos vėluoja išduoti leidimus ir dėl to užsieniečiai būna priversti išvykti arba pažeisti įstatymus.“ Tokiais atvejais, anot eksperto, migracijos skyrių darbuotojai nesuteikia pakankamai informacijos (arba skirtingi darbuotojai skirtingai nurodo), o žmogaus teises ginančios institucijos negali nieko padaryti. Taigi pagrindinė migrantų problema, sprendžiant iš visuomenėje žinomų atvejų, neatsiskaitymas už atliktą darbą. Kyla ir kitų problemų: sunkios darbo ir gyvenimo sąlygos, darbdavių piktnaudžiavimas darbuotojų dokumentų išdavimu, nelegalus darbas. Žinomais atvejais darbuotojai kreipėsi į profesines sąjungas tik iškilus apmokėjimo problemų, kitos problemos išryškėjo sprendžiant šią pagrindinę problemą.

Aptarnavimo srityje kaip didžiausią problemą ekspertai įvardijo su dokumentų išdavimu susijusių tarnybų darbą. Migracijos tarnybose ne tik sudėtinga susikalbėti nemokant lietuvių ir rusų kalbų, bet ir sunku sistemingai gauti reikiamą informaciją apie dokumentų išdavimo tvarką. Migracijos tarnybų darbuotojai pateikia prieštarinę informaciją, dėl to esą ne tik apsunkinamas dokumentų gavimo procesas, bet kartais (laiku neišduoto leidimo atveju) migrantai yra priversti pažeisti įstatymus.

Trečiųjų šalių piliečių poreikiai. Keliamas probleminis klausimas, kaip trečiųjų šalių piliečių integracijos sistemoje dirbantys ekspertai įvertina esamus poreikius? Tyrimas atskleidė Lietuvoje gyvenančių ir dirbančių migrantų poreikius bei patirtį. Iš klausimų ir ekspertų pasisakymų galima sudaryti konkrečias subkategorijas: trečiųjų šalių piliečių integracijos poreikiai, kalbos mokėjimas, informacija, tarpininkavimo paslaugos, įsidarbinimo galimybės. Visų pokalbių metu akcentuotos problemos, susijusios su informacijos stoka ir kalbos nemokėjimu. Be problemų, kurios susijusios su informacija, pabrėžta tarpininkavimo paslaugų reikšmė ir darbo santykių kontrolės būtinybė.

- Kalbos mokėjimas. Lietuvių kalbos mokymų poreikį minėjo visi informantai. Jie teigė, kad į bendruomenės daugiausia kreipiasi asmenys, atvykę į šalį šeimos susijungimo pagrindu: „Jiems daugiausiai kyla darbo (ypač kvalifikaciją atitinkančio darbo) paieškos, valstybinės kalbos mokėjimo problemos.“ Kadangi dėl šeimos atvykusiems migrantams sunku susirasti darbą dėl valstybinės kalbos nemokėjimo, bendruomenės juos nukreipia į valstybinės kalbos kursus. Tačiau šie kursai yra mokami ir užsieniečiai yra

linę jų atsisakyti dėl menkų finansinių galimybių. Anot kinų bendruomenės atstovo, „ši imigrantų grupė patiria daugiausia kalbos problemų, ypač darbo migrantai, kurie nekalba Lietuvoje populiariomis kalbomis, dėl to jie yra labiau pažeidžiami tiek pasirašydami darbo sutartis, tiek dirbdami, tiek kasdienėse situacijose, tiek susidūrus su problemomis darbe“. Tai, gi, nors įstatymai reglamentuoja integracijos gaires, susijusias su kalbos mokėjimo poreikiais, praktinė patirtis atskleidė, kad migrantai turi patys rūpintis kalbine integracija. Valstybė gali pasiūlyti mokamus kalbos kursus, o užsieniečiai dažnai neturi pakankamai finansinių išteklių už kursus susimokėti.

- Informacija. Migrantams dažnai trūksta informacijos ieškant darbo, pavyzdžiui, nežino, kad gali registruotis darbo biržoje, nemokamai apsidrausti (draudimo bendrovės sąmoningai neinformuoja), dirbti turėdami laikiną leidimą. Dauguma ekspertų skundėsi migracijos tarnybų teikiama nesisteninga, prieštaringa informacija, sprendimų nepagrįstumu ir delsimu juos priimti. Klaipėdos Totorių bendrijos atstovas nurodė, kad informacijos prieinamumo problema egzistuoja, nes ji neviešinama. Geriausiu atveju informacijos šaltinis yra internetas, tačiau dalis trečiųjų šalių piliečių nemoka naudotis kompiuteriu: „...migracijos departamentas pasistengė ir pasidarė tą puslapį, bet ne visi žmonės moka naudotis internetu.“ Rusų asociacijos atstovas nurodė, kad informacijos trūksta tiek migracijos tarnybose, tiek bendruomenėse, tačiau pastarosios stengiasi padėti atvykstantiems tautiečiams ir renka informaciją apie darbą, socialines paslaugas, dokumentų tvarkymą, kt. Tuo tarpu migracija, kaip reiškinys, yra labai uždara sistema, mažai bendradarbiaujama su tautinių mažumų bendruomenėmis, informacija, susijusi su migracijos reikalais, platinama rusų bendruomenės viduje: „Naujai atvykstantys žmonės tiesiog nežino, jog egzistuoja organizacijos, galinčios padėti sutvarkyti imigracijos klausimus.“ Taigi tiek bendruomenių veiklos viešumo stoka, tiek pačių imigrantų uždaramas riboja informacijos prieinamumo galimybes. Apibendrinant galima teigti, kad imigrantams trūksta informacijos įvairiose gyvenimo srityse. Skirtingų organizacijų teikiama informacija yra nepakankamai išsami ir organizacijos turi nukreipti klientus į kitas organizacijas, kurios galėtų suteikti papildomos informacijos. Tautinių mažumų bendruomenių informacijos teikimą riboja tai, kad jų teikiamos paslaugos neviešinamos ir imigrantai dažnai nežino, kad gali į šias bendruomenes kreiptis.
- Tarpininkavimo paslaugos. Profesinės sąjungos atstovas paminėjo, kad imigrantams reikia tarpininkų pagalbos, siekiant integruotis darbo apsaugos ir socialinėje srityse: „Būtent tarpininkai turėtų įsigilinti į trečiųjų

šalių piliečių poreikius ir stengtis juos realizuoti.“ Tarpininkavimo organizacija turėtų spręsti tas migrantų problemas, kurios susijusios su juridine, socialine ir informavimo pagalba. „Šiai veiklai turėtų būti pasiruošta tam tikra teisinė bazė, leidžianti veiksmingiau įsitraukti į problemų sprendimą.“ Du informantai paminėjo, kad tarpininkavimas yra būtina migrantų integracijos sąlyga, nes migrantų, ypač iš Tolimųjų Rytų, pažeidžiamos darbo teisės. Klaipėdos Totorių bendrijos atstovas pateikė pavyzdį, kuris rodo, kokia svarbi tarpininkų pagalba: „Savo verslą įkūręs totorius teigė, kad didžiausia problema šioje srityje kilo ieškant patalpų verslui. Jis teigė, kad nuomininkai atsisako išnuomoti patalpas ir ypač leisti deklaruoti adresą dėl to, kad nuomininkai – musulmonai.“ Atstovo teigimu, visi jo pažįstami musulmonai susidūrė su šia patalpų nuomos ir adreso registravimo problema, nes Lietuvos piliečiai musulmonais nepasitiki. Ekspertas akcentuoja: „Jeigu būtų tarpininkų pagalba, mes niekada nesusidurtumėm su tokiomis problemomis.“ Tuo tarpu tyrime dalyvavęs kinų bendruomenės atstovas teigia, kad tarpininkų pagalbos reikia rengiant sutartis su darbdaviais, nes pastarieji naudojami menkais kinų kalbos įgūdžiais ir darbo sutartyje numato nepalankias darbo sąlygas, pavyzdžiui, kelių tūkstančių eurų baudas už sutarties nutraukimą. „Atstovas papasakojo žinantį atvejų, kai atsitiktinai sutikta moteris iš Kinijos pasakė bijanti kalbėti su tautiečiu, nes turėianti už tai mokėti darbdaviui 100 eurų baudą. Su lietuviais ir kitų tautų žmonėmis esą bendrauti nėra draudžiama.“ Tokia darbdavių praktika atskleidžia, jog jie baiminasi, kad pasklis informacija apie darbuotojų darbo sąlygas. Šis atvejis pabrėžia tarpininkų pagalbos svarbą pildant dokumentus ir atstovaujant trečiųjų šalių piliečių interesams. Taigi tarpininkų pagalba svarbi visose migrantų gyvenimo srityse – tiek darbo srityje, tiek tvarkant dokumentus, tiek užtikrinant migrantų socialinį saugumą, padedant spręsti socialinio draudimo klausimus, teikti socialines paslaugas. Tarpininkų pagalba būtina, siekiant išvengti diskriminacijos ir darbuotojų migrantų išnaudojimo. Čia išryškėja darbo teisių kontrolės problemos.

- Įsidarbinimo galimybės. Darbo ieškantys ne šeimos susijungimo pagrindais atvykę migrantai susiduria su informacijos stoka, kartais nežino, kad galima kreiptis į darbo biržą. Atvykę šeimos susijungimo tikslais, migrantai dažniausiai ieško darbo per pažįstamus, gimines ir paprastai yra geriau informuoti. „Migrantai susiduria su kvalifikaciją atitinkančio darbo stoka. Ši problema paaštrėjo dėl ekonominės krizės.“ Musulmonai, ypač turkai, šią problemą sprendžia ne ieškodami darbo pagal specialybę, o pradėdami maisto verslą. Kinų darbo migrantų grupės buvo patekusios į konfliktines situacijas dėl nelegalaus darbo, apgavus darbdaviams. Visais

atvejais šalia teisinių ir darbo problemų kilo ir kalbos problemos. Tuo tarpu problemos dėl darbo paieškos šiai migrantų grupei nebūdingos, nes „migrantai arba jau atvyksta su darbo sutartimis, arba pradeda nuosavą verslą, ar įsidarbina tautiečių verslo įmonėse“. Pasak Valstybinės kalbos centro dėstytojos, „atvykę turintys išsilavinimą ir patirties tam tikros specialybės srityje Ukrainos piliečiai negali Lietuvoje susirasti kvalifikaciją atitinkančio darbo dėl reikalavimo mokėti valstybinę kalbą“. Aukštesnę kvalifikaciją turintys asmenys (mokytojai, gydytojai) turi išlaikyti aukštesnės kvalifikacijos kalbos egzaminą, todėl dažnai įsidarbina darbininkais, asistentais ir neturi lėšų tęsti kalbos kursų. Apibendrinant galima teigti, kad trečiųjų šalių piliečiams kyla įsidarbinimo problemų dėl valstybinės kalbos nemokėjimo: migrantai dirba kvalifikacijos neatitinkančią darbą dėl menkų valstybinės kalbos įgūdžių. Šalia kalbos problemų išryškėja ir nelegalaus darbo atvejai. Migrantai imasi bet kokio darbo, siekdami išgyventi. Kita dalis užsieniečių, neradusių kvalifikacijos atitinkančio darbo, pradeda savo verslą.

Išanalizavus trečiųjų šalių piliečių poreikius, galima daryti išvadas, kad šie poreikiai atitinka integracijos priemones, kurias reglamentuoja Lietuvos įstatymai. Tačiau matyti, kad dalis integracijos priemonių praktiniame gyvenime nepakankamai veikia. Migrantai iš trečiųjų šalių yra diskriminuojami, išnaudojami darbe, dažnai negali gauti reikiamos informacijos apie paslaugas. Valstybinės institucijos nepakankamai kontroliuoja privačių įmonių veiklą, kuri sukelia neigiamus socialinius reiškinius ir padeda nuslėpti darbuotojų imigrantų teisių pažeidimus, tokius kaip apgavystės, žmonių išnaudojimas.

Reikia pabrėžti, kad sėkmingą integracijos politikos priemonių pasirinkimą skatina nuoširdus dialogas su trečiųjų šalių piliečiais, siekiant išsiaiškinti jų gyvenimo Lietuvoje lūkesčius ir poreikius. Kad integracijos politikos priemonės būtų veiksmingai įgyvendinamos, svarbus nuolatinis aktyvus tarpininkavimas.

Socialinės integracijos politikos priemonės ir jų įgyvendinimas. Keliamas probleminis klausimas, kaip trečiųjų šalių piliečių integracijos sistemos ekspertai vertina integracijos priemones, kuriant migracijos politiką? Siekiant atsakyti į šį probleminį klausimą, atlikta interviu teksto kontentinė analizė ir išskirtos trys subkategorijos – integracijos priemonės ir jų praktinis taikymas: lietuvių kalbos kursų organizavimas, kvalifikacijos tobulinimo kursai, vaikų švietimo organizavimas, vienodų teisių Lietuvos piliečiams ir užsieniečiams darbe užtikrinimas, vienodų teisių Lietuvos piliečiams ir užsieniečiams gaunant sveikatos priežiūros paslaugas užtikrinimas, vienodų teisių Lietuvos piliečiams ir užsieniečiams gaunant socialinę paramą užtikrinimas, nemokamų teisinių paslaugų organizavimas,

pagalba tvarkant dokumentus, nevyriausybinių organizacijų vaidmuo, konsulinių įstaigų veikla.

Atkreipiame dėmesį tik į nevyriausybinių organizacijų vaidmenį (toliau – NVO), nes tai tiesiogiai susiję su socialinio darbo sritimi. Daugelis ekspertų nurodė, kad NVO nėra pasirengusios efektyviai spręsti imigrantų problemų, nes neturi reikiamos bazės: negali rengti kalbos kursų, teikti juridinių paslaugų, daryti įtakos su migrantais susijusioms organizacijoms. Tuo tarpu Rusų asociacijos atstovas pabrėžė, kad būtent nevyriausybinių organizacijų domisi trečiųjų šalių piliečių poreikiais ir stengiasi juos patenkinti: „Vilniaus raudonasis kryžius teikia užsieniečiams įvairias paslaugas, net padeda įsidarbinti, jei reikia, nukreipia į socialinės paramos skyrių, ieško nemokamų teisininkų ir t. t. Kitais žodžiais tariant, suteikia užsieniečiams informaciją visais integracijos klausimais, kuomet valstybinės įstaigos nespėdžia tam tikrų klausimų, susijusių su trečiųjų šalių piliečių integracija.“ Nevyriausybinių organizacijų dažnai bendradarbiauja su kitomis organizacijomis, kurios gali padėti trečiųjų šalių piliečių integracijos klausimais. Pačios nevyriausybinių organizacijų neturi nei teisinių, nei socialinių išteklių spręsti tam tikrus iškilusius klausimus, tačiau gali padėti migrantams adaptuotis naujoje aplinkoje.

Apibendrinant galima teigti, kad trečiųjų šalių piliečių socialinė integracija yra sudėtingas ir ilgalaikis procesas, apimantis daugelį gyvenimo sričių. Iš NVS šalių atvykę migrantai įsitraukia į veikiančių tautinių mažumų organizacijų veiklą. Didelė dalis Rytų Europos šalių piliečių Lietuvoje be Lietuvos pilietybės gyvena nuo nepriklausomybės atgavimo laikų. Todėl būna sunku atskirti naujai atvykusius ir ilgai Lietuvoje gyvenančių piliečių problemas. Bendruomenės pripažįsta, kad jos nepasirengusios veiksmingai spręsti imigrantų problemų, nes neturi reikiamos bazės: negali rengti kalbos kursų, teikti juridinių paslaugų, daryti įtakos su migrantais susijusioms organizacijoms. Bendruomenės daugiausia užsiima kultūrine veikla, savo pagrindiniu tikslu laiko etninės tapatybės palaikymą, siekia rūpintis etniniu švietimu. Trečiųjų šalių piliečiams bendruomenės daugiausia teikia tik informacinę pagalbą.

Migrantai dažnai neieško organizacijų pagalbos, informacijos ir pagalbos pirmausia ieško pasitelkę asmeninius ryšius, bendruomenės susiranda taip pat bendraudami su vietiniais jų nariais.

Atlikti projektiniai tyrimai „Konsultacinis centras migrantams“ (EIF/2010/4/01/IP/1/4), „Infocentras migrantams Klaipėdoje“ (EIF/2011/5/15/IP/1/5), „Klaipėdos migrantų centras“ (EIF/2012/6/07/IP/1) dar kartą patvirtino jau minėtus tikslinės grupės poreikius ir lūkesčius. Siekiant tiksliau įvertinti pabėgėlių poreikius, Klaipėdos migrantų centre buvo atliktas kiekybinis tyrimas (2013 m. rugpjūčio – spalio mėnesiais). Tyrime dalyvavo 50 dalyvių – Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių. Tyrimas atliktas naudojant anoniminį klausimyną rusų ir anglų kalbomis.

Tyrimo duomenys dar nepublikuoti, tačiau akcentuoja tas pačias problemas ir yra puiki medžiaga, kuria remiantis būtų galima kurti pabėgėlių integracijos strategijas.

Išvados

Kaip ir kiekviena profesija, socialinis darbas vystosi kaip atsakas į poreikį. Vienas naujausių Lietuvos socialinio darbo iššūkių – sėkmingos socialinės pabėgėlių integracijos proceso valdymas sprendžiant Europos pabėgėlių problemą. Apibendrinant galima pateikti keletą išvadų:

1. Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių socialinės integracijos problemos tyrimo teoriniai metodologiniai pagrindai formuoti susiejant migracijos teorijas ir pasaulinės migracijos tendencijų diskursą. Migracijos teorijos suteikia galimybę išskirti kompleksiskus migracijos sprendimų priėmimo mechanizmus, atsižvelgiant į mikro-, mezo-, makrolygmens veiksnius. Tuo tarpu pasaulinės migracijos tendencijų diskursas suteikia teorinius pagrindus globalizacijos plėtros ir joje vykstančių migracijos procesų analizei. Konceptualūs tyrimo pagrindai integruoja sintetinę migracijos teoriją, migracijos sistemų teoriją ir transnacionalinės migracijos koncepciją. Šios migracijos teorijos leidžia kompleksškai nagrinėti migracijos proceso veiksnius ir atsakyti į klausimą, kokie imigracijos iššūkiai Lietuvai.
2. Europos Sąjungos ir Lietuvos teisinių dokumentų lygmeniu migrantų iš trečiųjų šalių integracija turi konkrečius politikos tikslus. Tai nuolatinis, dvikryptis procesas, pagrįstas imigrantų ir priimančiosios visuomenės savitarpio teisėmis bei atitinkamomis pareigomis. Integracija suvokiama kaip valstybės ir individualaus migranto santykis, kuris užtikrina socialinę teisingumą ir teisingą atsakomybės pusiausvyrą. Integracijos politikos priemonėmis siekiama užtikrinti migrantų užimtumą, vienodas teises į socialinę paramą, švietimą ir sveikatos priežiūros paslaugas. Tokiu atveju migrantų socialinė integracija yra lygių galimybių strategija, siekiant socialinės sanglaudos.
3. Socialinio darbuotojo vaidmuo trečiųjų šalių piliečių integracijos procese yra svarbus. Atsakomybė už migrantų integraciją tenka visai Lietuvos visuomenei ir apima daug veikėjų, ypač iš socialinės apsaugos srities. Pagrindinės problemos (kalbos nemokėjimas ir nemokamų valstybinės kalbos kursų nebuvimas neleidžia darbdaviams jų priimti į darbą; sunkios darbo ir gyvenimo sąlygos, darbdavių piktnaudžiavimas darbuotojų dokumentų išdavimu, nelegalus darbas; trečiųjų šalių piliečių ir darbdavių

santykių reguliavimo stoka; informacijos šaltinių prieinamumo stoka) turi įtakos trečiųjų šalių piliečių integracijai ir verčia migrantus kurti naujus socialinius tinklus bei savarankiškai spręsti integracijos klausimus. Socialiniai darbuotojai galėtų atlikti socialinio tarpininko arba socialinio partnerio vaidmenį ir puoselėti tokias vertybes kaip lygybė, vienodų teisių užtikrinimas, socialinės paramos teikimas, tolerancija, taip kovodami su diskriminacija. Socialiniai partneriai kaip vyriausybės ir visuomenės veikėjai galėtų užtikrinti galimybę migrantams dalyvauti visuomenės gyvenime lygybės ir nediskriminavimo pagrindu.

4. Pateikti tam tikri pabėgėlių socialinės integracijos patyrimo aspektai Lietuvoje atskleidžia tik dalį problemų, kurioms spręsti reikia skirti didesnę dėmesį, jeigu Lietuva, kaip ES šalis, suteiks prieglobstį pabėgėliams, kurie šiuo metu sudaro problemą Pietų Europos šalims. Pabėgėlių kontingentas iš Afrikos privers labai rimtai pasirengti, nes kol kas Lietuva tokios kultūrinės ir socialinės patirties neturėjo.

Gauta 2015 06 01

Pasirašyta publikuoti 2015 06 08

Literatūra

- Bagdanavičius, J. (2005). *Socialinės sferos sociologija: teorinis metodologinis aspektas*. Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Bagdonas, A. (2001). Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademinis aspektai. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika 1*: 10–35.
- Bauman, Z. (2002). *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Vilnius: Strofa.
- Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai*. (2003). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Prieiga internete: <http://www.upc.smm.lt/suzinokime/e-biblioteka/failai/programos.pdf>. [žiūrėta 2011-01-05].
- Chambon, A. S., Irving, A. (1999). Introduction. In: A. S. Chambon, A. Irving, L. Epstein (eds.). *Reading Foucault for Social Work*. New York: Columbia University Press.
- Cibulskaja, A. (2012). *Darbo migracijos situacijoje esančios šeimos socialinių problemų sprendimo galimybės: socialinio darbo aspektas*. Magistro darbo tezės. Klaipėdos universitetas.
- Europos Bendrijų komisijos komunikatas COM. (2008). *Visuotinio požiūrio į migraciją stiprinimas. Koordinavimo, nuoseklumo ir sąveikos didinimas*. Briuselis.
- Europos parlamento ir Tarybos direktyva 2009/52/EB „Dėl numatomų sankcijų ir priemonių nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbdaviams būtiniausių standartų“. Briuselis.
- Europos Sąjungos tarybos direktyva. 2000/43/EC „Dėl migrantų lygių galimybių“. Briuselis.
- Europos Sąjungos Tarybos sprendimas 2008/381/EB „Dėl Europos migracijos tinklo sukūrimo“. Briuselis.
- Glick Schiller, N., Basch, L., Szanton Blanc, C. (1995). From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration. *Anthropological Quarterly* 68 (1), January: 48–63.
- Held, D., McGrew, A. (2002). *Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra*. Vilnius.
- Jatkauskienė, B., Jatkauskas, E. (2010). Andragogų profesionalizacijos raiška veiklos daugiafunktionalumo kontekste. *Mokytojų ugdymas 14 (1)*: 42–63.
- Kasiliauskas, N. (2006). *Socialinė partnerystė: kolektyvinės derybos ir kolektyvinės sutartys Lietuvoje*. Vilnius: Trišalės tarybos sekretoriatas.

- Kritz, M. M., Zlotnik, H. (1992). Global interactions: Migration systems, processes and policies. In: M. M. Kritz, L. L. Lim, H. Zlotnik (eds.). *International Migration Systems: A Global Approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Kuzmickaitė, D. K. (2004). *Tarp dviejų pasaulių: naujieji imigrantai lietuviai Čikagoje (1988–2000)*. Monografija. Kaunas: VDU leidykla.
- Laužackas, R. (2008). *Kompetencijomis grindžiamų mokymo / studijų programų kūrimas ir vertinimas*. Monografija. Kaunas: VDU leidykla.
- Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“. (2004). *Valstybės žinios*, Nr. 73-2539; (2009), Nr. 93-3984.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007-01-29 įsakymas Nr. A1-22 „Dėl pragyvenimo Lietuvoje lešų dydžio, kuris gali būti laikomas pakankamu pragyventi Lietuvoje užsieniečiui, prašančiam išduoti leidimą gyventi, nustatymo“. (2007). Nr. 15-570.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009 m. rugpjūčio 14 d. įsakymas Nr. A1-500 „Dėl leidimo dirbti užsieniečiams išdavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“. (2009). *Valstybės žinios*, Nr. 98-4134.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. vasario 28 d. nutarimas Nr. 235 „Dėl užsienio valstybių piliečių ir asmenų be pilietybės studijų Lietuvos aukštosiose mokyklose reikalavimų patvirtinimo“. (2001). *Valstybės žinios*, Nr. 20-658; (2004). Nr. 69-2395.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl užsieniečių sveikatos draudimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. (2005). *Valstybės žinios*, Nr. 31-993.
- Maslauskaitė, A., Stankūnienė, V. (2007). *Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos raidos perspektyvos*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
- Massey, D. S. et al. (1993). *Theories of international migration: Review and appraisal*. Prieiga internete: <http://sociology.sdstate.edu/arwoodd/sod/massey93.pdf> [žiūrėta 2009-02-17].
- Popova, M. (2011). *Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių socialinės integracijos problema socialinio darbo kontekste*. Magistro darbo tezė. Klaipėdos universitetas.
- Sassen, S. (1991). *The Global City: New York, London and Tokyo*. Princeton: Princeton UP.
- Sipavičienė, A. (2006). *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė*. Vilnius: tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas.
- Sipavičienė, A., Jeršovas, M. (2010). *Darbo jėgos migracija: poreikis ir politika Lietuvoje*. Vilnius: EMT, TMO, LSTC.
- Trečiųjų šalių piliečių integracija Lietuvoje*. (2010). Nacionalinė regionų plėtros agentūra. Prieiga internete: http://www.nrda.lt/files/Straipsnis%20Imigrantai_.pdf [žiūrėta: 2011-01-21].
- Vaitekūnas, S. (2008). Lietuvos žmoniškieji ištekliai: dabar ir galimi ateities variantai. *Tiltai 3 (44)*: 1–27.
- Vaughan-Whitehead, D. C. (2003). *EU Enlargement versus Social Europe? The Uncertain Future of European Social Model*. Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA.
- Žalimienė, L. (2003). *Socialinės paslaugos*. Vilniaus universitetas.

SOCIAL WORK PROFESSIONALIZATION AS PRECONDITION OF SUCCESSFUL SOCIAL REFUGEE INTEGRATION

Elvyra Acienė, Sonata Mačiulskytė, Marina Popova

Summary

This article can help you to assess the situation and the opportunities that are ahead for the Lithuanian society when helping to solve the problem of today's refugees in the European Union. At the same time this article reveals one more aspect of the identity in the social work profession, revealing the depth of the

social worker's competencies in a changing society and his ability to operate in unspecified situations.

As with any profession, social work develops as a response to the needs. One of the latest challenges facing the social work in Lithuania is a successful refugee social integration process management while dealing with European refugee problem. The article presents migration theory review, migration legal regulation in EU and Lithuania, migration and social integration link analysis of third-country nationals residing in Lithuania, social work practice analysis of interfaces and successful social integration model resolution in Lithuania. Besides the article reveals empirical qualitative study, where the expert interviews were directed to the analysis of communities and the characteristics of the organization activities, the resolution of problems faced by third-country nationals arriving in Lithuania, the needs of third-country nationals, the social policy integration means and their implementation possibilities and interference.

To sum up the article the following conclusions could be provided:

Social integration problem case study theoretical methodological basics of third-country nationals residing in Lithuania were formed by combining the theories of migration and global migration trend discourse. Migration theories provide an opportunity to highlight the complex mechanisms of migration decision-making, taking into account the micro-, mezzo-, and macro-level factors. Meanwhile, the global migration tendency discourse provides theoretical basis for the globalization development and the ongoing analysis on migration processes. Conceptual basics of the study integrate the synthetic theory of migration, migration system theory and the transnational migration concept. These migration theories provide an opportunity to analyze the factors of the human into the migratory process in complex and to answer the question about the challenges of immigration for Lithuania.

On the level of European Union and Lithuanian legal documents the integration of migrants from the third-countries is the area with specific policy objectives. Integration is a constant two-way process based on mutual rights of immigrants and the host society and the relevant obligations. Integration is understood as the relationship between the State and the individual migrant, which ensures social justice and a fair balance of responsibility. Integration policies seek to ensure migrant employment equal rights to social service, education and health care services. In that case migrant social integration is the strategy of equal rights in order to achieve social cohesion.

The role of the social worker in the third-country citizen integration process is very important. The responsibility of migrant integration lies on the whole Lithuanian society and involves a lot of people, especially in the field of social security.

The main problems such as language inaptitude and State language course organization for free do not allow employers to hire them; difficult working and living conditions, misapplication of employees' document issuance, illegal work the lack of adjustment in relations between the of third-country nationals and employers; the lack of information source availability make influence on the integration of third-country nationals and force migrants to create new social networks and self to deal with issues integration individually. Social workers could perform the role of social mediator or social partner and foster such values as equality, non-discrimination, equality of rights, the provision of social assistance and tolerance. Social partners such as Government and public representatives could guarantee migrants a possibility to participate in social life on the basis of equality and non-discrimination.

The provided certain aspects of the refugees' social integration experience in Lithuania reveal only a part of the problems, the solution of which should get greater attention if Lithuania as a country in the EU provides a shelter for refugees who nowadays cause a problem for South European countries. The refugee contingent from Africa will require a very serious preparation as Lithuania has had no such cultural and social experience so far.

